

**ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ СВІДКОМ І ПОТЕРПІЛИМ
(СТАТТЯ 384 КК УКРАЇНИ)**

**THE ISSUE OF PROSECUTION FOR CRIMINAL OFFENSES COMMITTED BY A WITNESS
AND A VICTIM (ARTICLE 384 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)**

**Крайник Г.С., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри права та публічного управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-7018-7710**

**Ніколаєнко Т.Б., д.ю.н., професор,
професор кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-4587-2561**

У статті проаналізовано проблеми, які виникають під час притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, учинені свідком та потерпілим (ст. 384 КК України). Констатовано, що значна їх частина пов'язана зі складністю доведення їх вини та встановлення причинно-наслідкового зв'язку між їхніми діями (бездіяльністю) та негативними наслідками для правосуддя. Це зумовлюється множинними чинниками, серед яких головними є забезпечення довіри до правосуддя, потреба досягнення справедливості, що неможливо досягти без безумовної довіри до доказів. Попередження брехливих свідчень при цьому є потрібною умовою. Аналіз емпіричного матеріалу у формі вироків судів із цієї категорії справ дають підстави стверджувати, що профілактична функція покарання за лжесвідчення загалом забезпечується. Визначено, що питання притягнення до кримінальної відповідальності свідка за статтею 384 КК України полягає в тому, що якщо свідок надає завідомо неправдиві відомості суду або органу, що провадить розслідування, виконавче провадження, або іншим уповноваженим органам, він може бути покараний виправними роботами, арештом або обмеженням волі. Так, уведення в оману свідком – це протиправна дія, коли особа свідомо надає хибні відомості, які мають суттєве значення для ухвалення рішення. Зроблено узагальнення, що потерпілий – це фізична або юридична особа, якій завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Права та обов'язки потерпілого виникають від моменту подання заяви про вчинення кримінального правопорушення або заяви про залучення його до провадження як потерпілого. У разі допиту потерпілий зобов'язаний з'явитися за викликом суду чи слідчого та дати правдиві свідчення. Однак, якщо потерпілий надає завідомо неправдиві свідчення, він може бути обвинувачений у лжесвідченні згідно зі статтею 384 КК України.

Ключові слова: брехливі свідчення, уведення в оману, верховенство права, довіра до доказів, доказування, кримінальне правопорушення, неправдиве показання, потерпілий, об'єктивна сторона, правосуддя, свідок, слідство, справедливість, суб'єкт кримінального правопорушення, суб'єктивна сторона, суд.

The article analyzes the problems that arise during prosecution for criminal offenses for misleading the witness and the victim (Article 384 of the Criminal Code of Ukraine). It was established that a significant part of them is related to the difficulty of proving their guilt and establishing a cause-and-effect relationship between their actions (inaction) and negative consequences for justice. Due to multiple factors, the main one of which is ensuring trust in justice, it is necessary to achieve its justice, which cannot be achieved without unconditional trust in evidence. The warning of false candles is a necessary condition. The analysis of empirical material, in the form of court verdicts from this category of cases, gives grounds for asserting that the preventive function of punishment for perjury is generally ensured. It was determined that the issue of bringing a witness to criminal liability under Article 384 of the Criminal Code of Ukraine is that if the witness provides knowingly false information to the court or the body conducting the investigation, executive proceedings or other authorized bodies, he may be punished by correctional labor, arrest or restriction will. Misleading a witness is an illegal act, when a person knowingly provides false information that is of essential importance for making a decision. A generalization is made that the victim is a natural or legal person who has suffered moral, physical or property damage. The rights and obligations of the victim arise from the moment of filing a statement about the commission of a criminal offense or a statement about involving him in the proceedings as a victim. In the case of interrogation, the victim is obliged to appear at the summons of the court or the investigator and give truthful testimony. However, if the victim gives false testimony, he may be charged with perjury in accordance with Article 384 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: perjury, misleading, rule of law, confidence in the evidence, evidence, criminal offense, perjury, victim, the object of the crime, objective side, justice, witness, investigation, justice, subject of the crime, subjective side, court.

Постановка проблеми. Україна як правова демократична соціальна держава функціонує на засадах принципу верховенства права, що є фундаментальним питанням забезпечення прав і свобод громадян. Високий рівень довіри до правосуддя є ключовим елементом забезпечення справедливості та реалізації правосудного процесу в країні. Заходи, спрямовані на зміцнення довіри до правосуддя, включають у себе не лише забезпечення незалежності суддів та ефективність судочинства, але й гарантування правильного застосування права, зокрема через правдивість доказів, які надаються під час судочинства та досудового слідства.

Питання правдивості свідчень свідків і потерпілих, до яких відчуває довіру суд, правоохоронні органи та суспіль-

ство загалом, відіграють провідну роль у правосудді. Саме тому стаття 384 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка передбачає відповідальність за введення в оману, учинену свідками, потерпілими, експертами, спеціалістами, перекладачами та перекладачами-оцінювачами, має важливе значення для забезпечення об'єктивності та справедливості правосуддя. Однак неналежний рівень правової культури та правосвідомості серед аналізованих нами суб'єктів права може ускладнювати доведення вини осіб, які підозрюються, у встановлення причинно-наслідкового зв'язку між їхніми діями (або бездіяльністю).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам притягнення до відповідальності за кримінальні пра-

вопорушення за введення в оману, учинені свідком і потерпілим присвятили свої праці Н. Алексєєва, М. Бажанов, О. Белькова, М. Буртовий, Ю. Гломб, С. Дідик, Є. Єднак, Ю. Калініченко, Р. Кархут, О. Кваша, С. Кобець, О. Костенко, А. Криштоп, О. Литвинов, В. Матвійчук, Р. Мельник, В. Навроцький, В. Нікітенко, М. Осадчий, Л. Палюх, І. Харь, М. Шепітько та. Водночас ця тематика й надалі залишається вкрай актуальною.

Отже, аналізована стаття розкриває вагомі питання не лише кримінального судочинства, але й буде мати свій вплив на довіру до судових рішень у справах про адміністративні правопорушення, адміністративного, цивільного, господарського судочинства. Ураховуючи важливість забезпечення правосуддя та правопорядку, вирішення проблем, пов'язаних зі статтею 384 КК України, стаття є актуальною для української правової системи загалом.

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясування певних проблемних питань притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені свідком і потерпілим (стаття 384 КК України).

Виклад основного матеріалу. Згідно з чинною редакцією статті 384 КК України, якщо свідок, потерпілий, експерт, спеціаліст, перекладач або оцінювач з метою обману надає завідомо неправдиві відомості суду чи органу, що провадить досудове розслідування, виконавче провадження, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій або спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, або подає завідомо недостовірні чи підроблені докази, або складає завідомо неправдивий звіт про оцінку майна, або робить завідомо неправильний переклад у таких же випадках, вони можуть бути покарані виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років. Якщо ті самі дії виконані з обвинуваченням у тяжкому або особливо тяжкому злочині або зі штучним створенням доказів для обвинувачення чи захисту, а також якщо вони здійснені з корисливих мотивів, то такі особи можуть бути покарані виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років [1].

На думку Ю. Гломб, «введення в оману» як міжгалузеве та кримінально-правове поняття характеризується такими ознаками: це протиправна поведінка особи, яка вводить в оману суд або інший уповноважений орган, а також своєрідний стан суду чи іншого уповноваженого органу, який вимушений оперувати інформацією, що не відповідає дійсності; дезінформаційний характер показань, висновку, звіту та перекладу; умисний характер; письмова форма; посягає на порядок відносин у суспільстві, який охороняється законом, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя [2].

О. Белькова з'ясувала правову природу свідка, що полягає в тому, що свідок не має інтересу у справі, що витікає з факту розслідуваного злочину, здатністю правильно сприймати обставини, що підлягають доказуванню, і давати про них показання, а також наявністю в особи відомостей про обставини, які підлягають доказуванню у справі. Межами виконання свідком обов'язку вчена визначає обов'язок з'явитися для надання показань, які мають часові та територіальні межі, а також обов'язок давати правдиві показання, що полягає в можливості не відповідати на певні питання, а також в забороні примусового освідчування та відібрання зразків для експертного дослідження [3]. Як відомо, свідок у кримінальному процесі – це фізична особа, яка має або може мати інформацію про обставини, що підлягають доказуванню, та яка була викликана для надання показань (частина 1 статті 65 КПК України). Заборонено викликати та допитувати як свідка певні категорії осіб, включаючи захисників, представників потерпілого та інших учасників кримінального про-

вадження щодо обставин, що стали їм відомі у зв'язку з виконанням їхніх функцій. Також заборонено допитувати адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів та інших осіб, яким у зв'язку з їхньою професійною діяльністю стали відомі конфіденційні відомості. Додатково заборонено допитувати осіб, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення, суддів, присяжних, осіб, до яких застосовані заходи безпеки, та експертів щодо роз'яснення їхніх висновків (частина 2 статті 65 КПК України) [4].

Наприклад, у судовій справі №930/844/20, провадження №1-кп/930/390/20, яка розглядалася Немирівським районним судом у Вінницькій області, ОСОБА_4 була обвинувачена в учиненні кримінального правопорушення згідно з частиною 1 статті 384 Кримінального кодексу України. Під час досудового розслідування та судового розгляду вона давала неправдиві показання стосовно нанесення тілесних ушкоджень ОСОБИ_5 ОСОБИ_6 та ОСОБИ_7. ОСОБА_4 визнала свою вину та покалася в скоєному. Суд вирішив винести їй вирок у вигляді штрафу в розмірі 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (510 гривень) і стягнути процесуальні витрати в сумі 5495 гривень з її доходу на користь держави [5].

Отже, питання притягнення до кримінальної відповідальності свідка за статтею 384 КК України полягає в тому, що якщо свідок надає завідомо неправдиві відомості суду або органу, що провадить розслідування, виконавче провадження, або іншим уповноваженим органам, він може бути покараний виправними роботами, арештом або обмеженням волі. Уведення в оману свідком – це протиправна дія, коли особа свідомо надає хибні відомості, які мають суттєве значення для ухвалення рішення.

Правовий статус потерпілого у кримінальному провадженні визначено статтями 55-57 КПК України. Потерпілим є фізична особа або юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, якому завдано майнової шкоди. Права та обов'язки потерпілого виникають від моменту подання заяви про вчинення кримінального правопорушення або заяви про залучення його до провадження як потерпілого. Потерпілий зокрема має право бути повідомленим про свої права та обов'язки, знати сутність підозри та обвинувачення, подавати докази, заявляти відводи та клопотання, мати представника, давати пояснення та оскаржувати рішення. Потерпілий також має право на відшкодування завданої йому шкоди в порядку, передбаченому законом [4].

Окремим рядком слід відзначити Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою ООН, згідно з якою під терміном «жертви» розуміються особи, яким індивідуально чи колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральні збитки, емоційні страждання, матеріальні збитки або суттєве ураження їхніх основних прав у результаті дії чи бездіяльності, що порушують чинні національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, що забороняють злочинне зловживання владою [6].

О. Буртовий доводить, що потерпілий у кримінальному процесі – це повноправний учасник кримінально-процесуальних відносин (фізична або юридична особа), якому кримінальним правопорушенням завдано шкоду (фізичну, моральну, майнову, екологічну, шкоду діловій репутації тощо) [7]. На думку А. Криштоп, убачається несправедливість і нерівність обсягу прав потерпілого та обвинуваченого в разі його недієздатності. Учений наводить приклад, що згідно з п. 2 ч. 1 ст. 206 КПК України, у разі психічного або іншого тяжкого захворювання обвинуваченого, яке перешкоджає закінченню провадження у справі, слідчому в таких випадках надається право зупинити слідство. А коли в подібній ситуації опинився потерпілий? У кримінальному процесуальному праві такі випадки

не передбачені. Установлення подібної норми, на думку О. Буртового, не тільки гарантувало б дотримання прав потерпілого, а й сприяло б з'ясуванню об'єктивної істини у кримінальній справі [8]. До обов'язків потерпілого КПК України відносить вимогу прибуття за викликом до органів досудового або судового провадження, неперешкоджання встановленню обставин учинення злочину та нерозголошення без дозволу відомостей, які стали відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і є охоронюваною законом таємницею [4]. Однак при здійсненні допиту потерпілий отримує додаткові обов'язки – з'явитися за викликом суду, слідчого та дати правдиві свідчення [9].

Незважаючи на те, що правовий статус потерпілого є насамперед правозахисним (суд та досудове слідство здійснюють відновлення порушених його прав, свобод і законних інтересів), у разі брехливих свідчень він може стати обвинуваченим. Наприклад, 6 жовтня 2021 р. Знамянський міськрайонний суд Кіровоградської області у відкритому судовому засіданні розглянув кримінальне провадження, внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №12021120160000027 від 14 січня 2021 р. стосовно ОСОБИ_4. Суд установив, що ОСОБА_4 у кримінально процесуальному статусі потерпілого скоїла завідомо неправдиве повідомлення дізнавачу про вчинення кримінального правопорушення та ввела в оману уповноважений орган. Як результат досудового та судового розслідування суд призначив ОСОБИ_4 покарання у вигляді позбавлення волі на 2 роки за ч.1 ст.383 КК України та обмеження волі на 1 рік за ч.1 ст.384 КК України, що поглинуто у вирок позбавлення волі на 2 роки [10].

Отже, потерпілий – це фізична або юридична особа, якій завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Права та обов'язки потерпілого виникають від моменту подання заяви про вчинення кримінального правопорушення або заяви про залучення його до провадження як потерпілого. У разі допиту потерпілий зобов'язаний з'явитися за викликом суду чи слідчого та дати правдиві

свідчення. Однак, якщо потерпілий надає брехливі свідчення, він може бути обвинувачений у лжесвідченні згідно зі статтею 384 КК України. Тоді він може стати обвинуваченим у кримінальному провадженні та бути покараним згідно з вимогами кримінального законодавства за лжесвідчення.

На наш погляд, із метою попередження скоєння аналізованого нами виду кримінальних правопорушення свідками та потерпілими доцільним буде подальше реформування кримінальної відповідальності за брехливі свідчення щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання порядку приведення до «присяги» зазначеної категорії, процесуального оформлення, стимулювання залучення до проведення експертизи, висновків експерта, перекладу доброчесними і високопрофесійними фахівцями, здійснення просвітницької освітньої діяльності на всіх рівнях освіти. Щоб у навчальних програмах з правознавства в обов'язковому порядку розглядалися теми прав та обов'язків людини при здійсненні правосуддя, доброчесності свідків, потерпілих та інших осіб у судовому розгляді справ.

Висновки: Отже, питання притягнення до відповідальності за кримінальні правопорушення за введення в оману, вчинені свідком та потерпілим (стаття 384 КК України), є актуальними в Україні. Вони зумовлюються множинними чинниками, серед яких головними є забезпечення довіри до правосуддя, досягнення справедливості, чого не можна досягти без безумовної довіри до доказів. Попередження завідомо неправдивих свідчень при цьому є необхідною умовою. Аналіз емпіричного матеріалу у формі вироків суду з цієї категорії справ (стаття 384 КК України) дають підстави стверджувати, що профілактична функція покарання за лжесвідчення загалом забезпечується.

У навчальні програми з правознавства пропонуємо включити теми з прав та обов'язків людини при здійсненні правосуддя, доброчесності свідків, потерпілих та інших осіб у судовому розгляді справ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст.131.
2. Гломб Ю. Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу: дис... на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081. Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького національної академії наук України 2023. 217 арк.
3. Белькова О.В. Правовий статус свідка в кримінальному процесі України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.
4. Кримінально процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
5. Вирок у кримінальній справі № 930/844/20, провадження № 1-кп/930/390/20 Немирівського районного суду Вінницької області від 5 серпня 2020 р. *Єдиний реєстр судових рішень*. 2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90939592>
6. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою. Резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї ООН. (29 листопада 1985 р.). *Ліга Закон*. 2023. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU85009R?ed=1985_11_29
7. Буртовий М. Правовий статус потерпілого в кримінальному процесі України: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. № 54, том 2. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_2/28.pdf
8. Криштоп А. Правовий статус потерпілого: проблеми і перспективи. *Electronic Sumy State University Institutional Repository*. 2023. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/60767/5/Kryshstop.pdf;jsessionid=2E493CF72C45AB95CDB8BFD56205F22E>
9. Кобець, С.В. Особливості допиту свідка та потерпілого під час розслідування загрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/43.pdf>
10. Вирок у кримінальному провадженні №12021120160000027 стосовно ОСОБИ_4. Знамянський міськрайонний суд Кіровоградської області від 6 жовтня 2021 р. *Єдиний реєстр судових рішень*. 2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100149249>